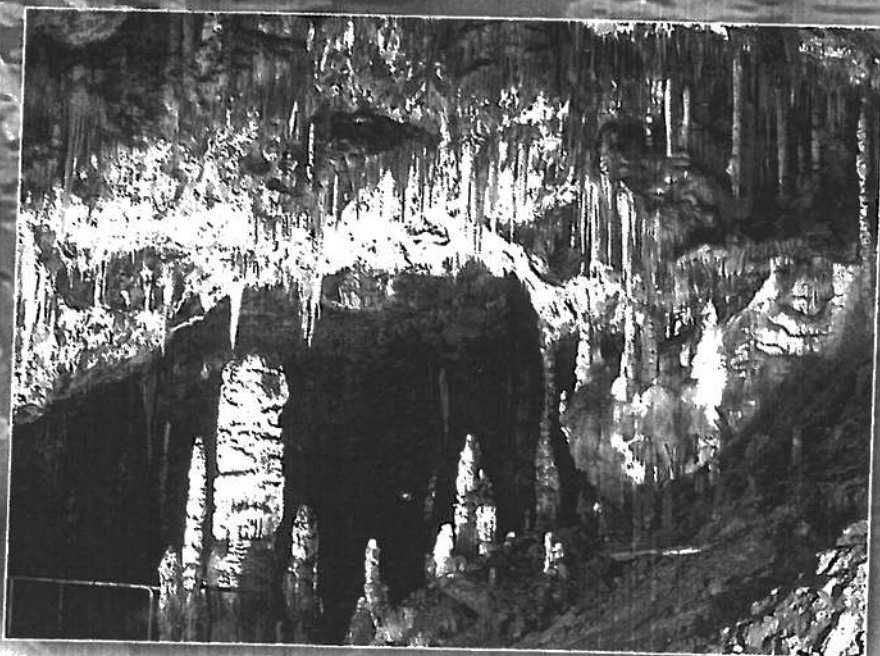
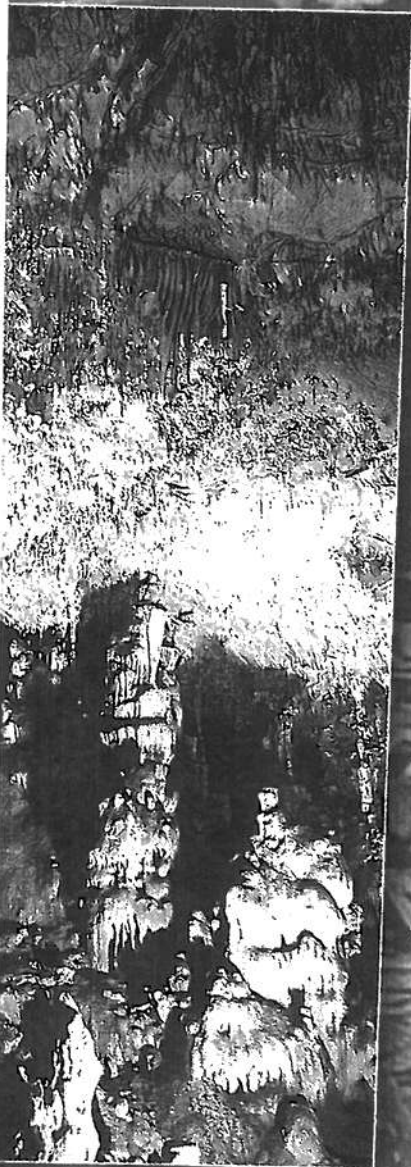

MZETI PARK

lek

Baradla mağarasına – en azından birçok önemli kesimine – bugün iki köyden de girilebiliyor. Eskiden beri bilinen ağzı, mağaraya adını veren Aggtelek'ten açılıyor. Mağaranın Jósfavő bucağından açılan kesimi ise ancak 1922'de keşfedildi.

Karst bölgesine adını veren Aggtelek köyü, 400–500 metre yüksekliğindeki ormanlık dağların güney eteğinde bulunuyor. Günümüzde köyün nüfusu sadece 650. Resmi belgelerde ilk olarak adı XIII. yüzyılda geçiyor. O zamanlar burası, – Török Füzetek dergisinin bir önceki sayısında tanıttığımız ve aynı şekilde Dünya Mirası listesinde bulunan Hollókő köyü gibi – Kacsics sülâlesinin mülkiyetindeydi. XVI. yüzyıl ortalarında Aggtelek ile bu bölge de Türklerin eline geçti ve buralarını ancak 1606'da Osmanlılardan geri aldılar. Bu köy XVIII yüzyılda gelişmeye başladı. Zira o zamanlar Peşte ile Koşice arasındaki anayolun üzerinde önemli uğraklardan biriydi ve posta atları burada değiştiriliyordu. Baradla mağarasının buradaki girişi, köyün batısında, dik kayalığın eteğinde bulunuyor.

Baradla'nın şimdiye kadar meydana çıkarılan geçitlerinin toplam uzunluğu daha önce belirttiğimiz gibi 25 km. Dünyamızın en uzun mağaralar sisteminde, ABD'nin doğusunda bulunan Mamut mağarasında geçitlerin toplam uzunluğu 500 km. dolayında. Demek ki, Baradla mağarası, bu dünya rekoruna kıyasla küçük bir mağaraymış gibi görünebilir. Fakat Baradla'yı, geçitlerinin uzunluğu değil de, muazzam boşlukları ile eşsiz zenginlikteki damlataş süslemeleri dünyamızın en ünlü mağaraları arasına yükseltmektedir. Birçok boşluğunun yüksekliği 50 metreyi, uzunluğu ise 200 metreyi aşmaktadır. En büyüğünün, Lübnan salonu adını taşıyan boşluğun hacmi 800 bin metreküp. Fakat Jósfavő köyü yönünden meydana çıkarılan – 125 metre uzunlukta, 55 metre genişlikte, 30 metre yükseklikteki – Devler Salonu da yaklaşık 500 bin metreküp hacminde. Macaristan mağaralarındaki en büyük dikey, 19 metre yükseklikteki „Rasathane” adlı damlataş gene Baradla mağarasında bulunuyor.

Aggtelek mağaralarının canlılar dünyası da aynı şekilde eşi bulunmaz zenginliktedir. Mağaralarının dengelenmiş sıcaklığı, yüksek nem oranı ve sürekli karanlık, mağaralardaki hayvan ve bitki türleri için özgül koşullar yaratmaktadır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda Aggtelek karst Mağaralarında 500'den fazla hayvan türü saptanmıştır.

Elbette 25 km. uzunluğundaki geçitlerin ancak pek az bir kısmı ziyaretçilere açık. Gerek Aggtelek, gerekse Jósfavő girişlerinden başlatılan, çeşitli uzunlukta ve zorluk derecesindeki mağara gezilerinde ziyaretçiler yeraltı dünyasının mucizelerini tanıma fırsatı buluyor.

Bu geziler 1, 2, 5 ve 7 saat yürümeyi gerektiren turlardan oluşuyor.

Aggtelek'ten başlayan 1 saatlik kısa tur, mağara dünyasını ancak tadımlık tanıtmaya yarıyor, fakat bu tur sırasında da salon denilen boşluklar da görülüyor. Muhakkak ki, bunlar arasında en ünlüsü, ziyaretçileri gerçekten müzik konserleriyle bekleyen Konser Salonu.

Jósfavő'den başlayan 1 saatlik kısa tur sırasında Baradla mağarasında 1,5 kilometrelik bir yürüyüş yapıyoruz ve yürüyüş sırasında Devler Salonuna kadar gidiyoruz.

Uzun tur 5 saat sürüyor. Bu tur sırasında mağara sisteminin yaklaşık 7 km uzunluğundaki ana geçidini, demek ki Aggtelek'ten Jósfavő'ye kadar uzanan bölümünü dolaşabiliyoruz. Bu turun 4 km'lik bir kesimi onarılmamış olduğundan, bu yolculuğu üstlenen ziyaretçilere Millî Park Müdürlüğü akümülatörlü lambalar sağlıyor. Fakat bu tur için gerekli giysileri ve postalları elbette herkes kendisi temin ediyor. Bu uzun tura katılan guruplarda en fazla 35 kişi yer alabiliyor ve bu tura katılmanın asgarî yaş haddi 10 yaş.

Eğer daha romantik bir mağara gezisi yapmak istiyorsanız, Retek kolundaki turu salık verebiliriz. Bu tur 7 saat sürüyor ve bu gezi sırasında yalnız mağara sisteminin 7 km uzunluktaki ana geçidini sonuna kadar yayan dolaşmakla kalmıyoruz, aynı zamanda mağaranın harika güzellikte bir yan geçidini, yani Retek geçidinin 1250 metrelik bir kesimini de gezebiliyoruz. Bu yan geçitte genel olarak kurak mevsimlerde de su bulunuyor. Diğer gerekli koşullara gelince, bu gezi için akümülatörlü lambaları müdürlük sağlıyor, ayrıca ziyaretçilere gezi elbisesi, gezi postalı giymeleri tavsiye ediliyor; fakat bu turda bir gurupta en fazla 15 kişi yer alabiliyor ve asgarî yaş sınırı da 14 yaş.

Elbette Aggtelek'teki 262 mağara arasında, yalnız mağara uzmanlarının ve keşif ekiplerinin girebildiği birçok mağara var. Macaristan'ın üçüncü en uzun mağarasının, 8700 metre uzunluğundaki Béke (Barış) mağarasının 50 yıl önce keşfedilmesini de böyle bir keşif ekibine borçluyuz. Ünlü mağara araştırmacısı László Jakucs'un yönetimindeki ekibin meydana çıkardığı bu mağaraya bugün bir yapay in yoluyla girebiliyoruz. Fakat Barış mağarasını meraklı turistler değil de, en başta iyileşme umudu besleyen hastalar ziyaret ediyor. Çünkü bu mağaranın havası astımı, yani nefes darlığı hastalığını ve bronş hastalıklarını etkili bir şekilde iyileştiriyor. Anlaşılan, – Petőfi'nin vaktiyle yazdığı gibi – şeytanların duvarlardan damlayan terleri gene de cehennemî değilmiş.

Antal Nemerkenyi

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)

Az Aggteleki-karszt barlangjai

„Mikor a mennyországból kiebrudalták a pártos angyalokat, itt kezdték jövendőbeli lakásukat, a poklot ásni: azonban nem boldogulván másfelé fordultak. Képzelték, mint fáradoztak a szegény ördögök e sikertelen munkában, izzadságuk még most is csepeg a félig kész pokol oldalairól és tetejéről...” – ezeket jegyezte fel útinaplójában az aggteleki barlangoknál tett látogatásáról Petőfi Sándor, a 19. század talán leghíresebb magyar költője. Napjainkban évente mintegy 150–200 ezren „szállnak alá itt poklokra”, ennyien látogatják ugyanis a térség barlangjait, főként a leghíresebb Baradla-barlangot.

Az Aggteleki-karszt a Magyarország északi határán húzódó hegység része, Budapesttől északkeletre, légvonalban kb. 200 km-re fekszik. A hegység valójában egy jórészt északi szomszédunk, Szlovákia területén fekvő nagyobb mészkővidék része, amelynek – az első világháború óta – csak déli töredéke tartozik Magyarország területéhez. Az államhatár tehát egy összefüggő földrajzi egységet vág ketté, s külön is örömteli, hogy a kettéosztottságot a természetvédelem is enyhíteni próbálja. Hiszen a határ mindkét oldalán nemzeti parkokat találunk: az 1985-ben alapított Aggteleki Nemzeti Parkot, illetve az 1976 óta létező Szlovák-karszt Nemzeti Parkot. És a határ két oldalán elterülő mészkőterületek – Aggteleki-karszt és Szlovák-karszt néven – immáron 1995 óta közösen szerepelnek az UNESCO Világörökség listáján is.

Az Aggteleki-karsztot mintegy 220–240 millió évvel ezelőtt hullámozott sekély trópusi tenger vizében képződött mészkő építi fel. (A hegység köztani rokonait Törökországban tehát valahol a Toroszok között kereshetnénk.)

A változatos domborzatú középhegység átlagmagassága – és ebben már nem emlékeztet a Toroszra – nem haladja meg az 500–600 métert, de ennek a vidéknek nem is a táj, hanem a felszín alatt rejtőző barlangok jelentik fő vonzerejét. (Azért a táj is egyedi szépségű: a déli lejtők, a Kárpátok közelsége, a kopár karsztfelszín és a szűk szurdokvölgyek oly változatos adottságúak, hogy kevés helyet találunk még Európában, ahol ennyire nagy lenne az élővilág változatossága.)

A mintegy 60 ezer hektár kiterjedésű karsztvidéken jelenleg 712 barlangot ismerünk, s közülük 262 nyílik Magyarország területén! Közülük a leghosszabb, a – Szlovákiába is átnyúló – Baradla-barlang járatainak összhossza 25 km. Ily módon a Baradla a mérsékelt övezet egyik leghosszabb cseppkőbarlangja. (A barlang járataiból 18,8 km rejtőzik Magyarország alatt, a többi már Szlovákiába nyúlik át.)

A nemzeti park területe és az azt övező táj az őskortól lakott, a Baradlában a 6–7000 éve élt emberek nyomait is gyakran sikerült megtalálni. Az itt élő emberek megélhetését az állattartás, mészégetés, szénégetés, fakitermelés, kisebb mértékben pedig a földművelés biztosította. A karsztvidék az oklevelek tanúsága szerint már több mint 800 év óta ismert kultúrtáj, így a hagyományos gazdálkodási formák nyomán jellegzetes mozaikos táj alakult ki, amely őrzi a természetes táj változatosságát.

A Baradlát tehát már évszázadok óta ismerték az itt lakók, így nem is kellett felfedezni, „csupán” feltárni.

A Baradláról szóló első írásos emlék egy Georgius Wernherus (Georg Wernher) nevű német utazótól származik 1549-ből, egy 1786-ban Pozsonyban kiadott földrajzi lexikonból pedig megtudhatjuk, hogy két angol utazó három napot töltött bent a barlangban, anélkül, hogy a végére akadtak volna. A barlang első részletes ismertetése ugyancsak egy angol utazó nevéhez fűződik: Robert Towson 1793-ban járt Magyarországon, és utazásáról írt könyvében részletesen leírja a barlang látnivalóit. A Baradla-barlangról az első térképet Vass Imre megyei főmérnök szerkesztette az 1820-as években. Vass már korábban is többször járt a barlangban, de egy tóval kitöltött termen soha nem tudott túljutni. Azonban 1822–24 között olyan kevés eső esett, hogy – mint írja – „az 1825-ik esztendő augusztusának első napján általvergődtem egészen a tóig – s mely öröm lepte meg keblemet –, ott a vizet elapadva, s annak sarát átgázolhatónak lenni találtam...”. Vass fáklyák imbolygó fényében, 4500 m hosszan tárt fel az akkor még – természetesen – utak, korlátok, hidak nélküli vad barlangot. Magyar és német nyelven kiadott munkája a magyar barlangkutatás első tudományos értékű műve. A barlang idegenforgalmi hasznosítását 1881-ben a Magyar Kárpát Egyesület kezdte meg. Az 1920-as években építették a barlang bejáratát megkönnyítő több mint 100, ma is használatos hidat, majd 1935-ben kigyulladt a lámpafény a látogatott szakaszokon.

A Baradla-barlang – legalábbis számos jelentős szakasza – ma két falu felől is bejárható. A régóta ismert bejárat a terület névadó községe, Aggtelek felől nyílik, a barlang Jósavfő község felőli részét azonban csak 1922-ben fedezték fel.

A karsztvidék névadó községe, Aggtelek 400–500 m-es erdős hegyek déli lábánál fekszik. A falut napjainkban mindössze 620-an lakják. Első okleveles említése a 13. századból való, akkortájt a Kacsics nemzetség birtokában volt, a „Török Füzetek” előző számában bemutatott, ugyancsak a Világörökség listán szereplő kis faluhoz, Hollókőhöz hasonlóan. A 16. század közepén Aggtelek és térsége is török kézre jutott, s csak 1606-ban foglalták vissza az oszmánoktól. A falu a 18. században indult fejlődésnek, akkortájt ugyanis a Pest és Kassa közötti országút egyik fontos állomása, s fogatváltó helye volt. A falutól nyugatra, meredeken leszakadó sziklafal aljában találjuk a Baradla-barlang itteni bejáratát.

A Baradla eddig feltárt járatainak összhossza, mint már említettük, 25 km. A Föld leghosszabb barlangrendszere, az USA keleti részén található Mamut-barlang összhossza 500 km körül van, a Baradla tehát – e világsúcstartóhoz képest – rövid barlangnak tűnhet. A Baradlát azonban nem hossza, hanem hatalmas belső termei és páratlanul gazdag cseppkődíszei emelik a Föld legnevezetesebb barlangjai sorába. Számos termének magassága meghaladja az 50, hosszuk pedig a 200 m-t. Leghatalmasabb terme, a Libanon-csarnok belső tere 800 ezer légméteres, de a Jósavfő felőli szakaszon feltárt Óriások terme – hossza 125 m, szélessége 55 m, magassága 30 m – is mintegy 500 ezer légméter nagyságú. A Baradlában találjuk a magyar barlangok legnagyobb állócseppkővét, a 19 m magas Csillagvizsgálót is.

→

De ugyanilyen páratlan az aggteleki barlangok élővilága is. A barlangok kiegyenlített hőmérséklete, a magas páratartalom és az állandó sötétség különleges feltételeket teremt a barlangi állat- és növényfajok számára. Az eddigi kutatások eredményeként több mint 500 állatfajt sikerült kimutatni az Aggteleki-karszt barlangjaiból.

A 25 km-nyi barlangi járatoknak természetesen csak töredékét nyitották meg a látogatók előtt. Mind Aggtelek, mind pedig Jósvalfő felől különböző hosszúságú és nehézségű barlangtúrákon ismerkedhetünk meg e föld alatti világ csodáival. A túrák között van 1, 2, 5 és 7 órás gyaloglást igénylő.

Az Aggtelekről induló – 1 órá – rövidtúra csupán ízelítőt jelent a barlang világából, de már ez is elvezet a nagytermekhez. Közülük minden bizonnyal a Hangverseny-terem a leghíresebb, ahol a túrák résztvevőit valóban zenei koncertekkel várják.

A jósvalfői rövidtúra 1 órája alatt kb. 1,5 km-es sétát tehetünk a Baradla-barlang jósvalfői szakaszán, amely elvezet az Óriások terméig.

A hosszútúra időtartama 5 óra. Ennek során bejárhatjuk a barlangrendszer kb. 7 km-es főágát, Aggtelektől egészen Jósvalfőig. Mivel a túra egy kb. 4 km-es kiépítetlen barlangszakaszt is magába foglal, így a vállalkozó kedvű turistáknak a Nemzeti Park igazgatósága akkumulátoros lámpákat biztosít. A túraöltözőkről és -bakancsról természetesen mindenkinek magának kell gondoskodnia. A hosszútúra egy-egy csoportjának felső létszámát 35 főben határozták meg, s a részvételi alsó korhatár 10 év.

Aki még romantikusabb barlangtúrára vágyik, annak az ún. Retek-ági túrát ajánlhatjuk. Ennek időtartama 7 óra, amelynek során nemcsak a barlangrendszer kb. 7 km-es főágán gyalogolhatunk végig, hanem megtekinthetjük a barlang egyik csodálatos oldalágának, az ún. Retek-ágnak 1250 méteres szakaszát is. Az oldalágban azonban általában még száraz időszakokban is van víz. A többi feltételt már ismerhetjük: a túrához akkumulátoros lámpákat biztosítanak, túraöltözők, túrabakancs ajánlott, de itt egy-egy csoporttal már csak 15-en indulhatnak útnak, igaz az alsó korhatár 14 év.

S a 262 aggteleki barlang között szép számmal akadnak olyanok is, ahová csak barlangászok expedíciói juthatnak be. Egy ilyen expedíciónak köszönhetjük Magyarországon harmadik leghosszabb barlangja, a 8700 m-es Béke-barlang éppen 50 évvel ezelőtti felfedezését. A neves barlangkutató, Jakucs László vezette expedíció által feltárt barlangba ma mesterséges bejáraton át juthatunk be. A Béke-barlangot azonban nem barlangi élményre vágyó turisták, hanem gyógyulásban reménykedő betegek látogatják főként. A barlang levegője ugyanis hatásosan gyógyítja az asztmát és a bronchitises megbetegedéseket. Az ördögöknek a barlangi falakról csepegő izzadsága – ahogy Petőfi írta hajdanán –, úgy tűnik mégsem a poklot idézi...

✍ Nemerikényi Antal

Élénkülő magyar-török egyetemi kapcsolatok

E sorok írója hosszabb ideje szeretné, ha a rendszerváltás nyomán újból megindulnának az egykor lendületes, jóllehet kissé egyoldalú, mert főleg török diákok magyarországi tanulmányaira korlátozódó magas szintű oktatási kapcsolatok. Süleyman Demirel államfő első nálunk tett látogatásakor a diszvacsorán Szabó Miklós rektor úrral ültünk egy asztalnál, s ekkor megpendítettem, hogy hasznos lenne az ELTE és az Ankarai Egyetem között egyezményt aláírni. Rektor úr pár héttel később a török fővárosba utazott, ahol keretmegállapodásban rögzítette a mindkét fél számára szóba jövő együttműködési területeket. A következő év tavaszán Günel Akbay rektor viszonzta a látogatást, melynek során több ponton sikerült konkrétan megjelölni a partner tanszékeket, esetenként az egy-egy témában közreműködni szándékozókat. (Bővebben l. Török Füzetek 1995/2.) Ami a ténylegesen megvalósuló programokat illeti: főleg kezdetben kölcsönösen sor került tudóscserére, magam is, majd Vásáry István is járt a társintézményeknél, míg Törökországból jogászok és természettudósok érkeztek hozzánk.

Másik álmom az, hogy az Isztambuli Egyetemen is legyen – bármilyen szerény – hungarológiai képzés. Ennek keresztülvitele természetesen bonyolultabb előkészítő munkát igényel, hiszen valami újat kell létrehozni, megteremtve annak jogi és anyagi hátterét. Jelenlegi isztambuli főkonzulunk, Zimborás Gabriella felkarolta az ügyet, s kitartóan keresi a megvalósítás módozatait. Megbeszélései eredményeként az tűnt a legcélravezetőbbnek, ha a két nagy múltú egyetem irányítói tárgyalnak egymással, s első lépésként lefektetik az együttműködés általános alapjait. Ezt elérendő járt Klinghammer István rektor júniusban Törökországban, s miután sikeresen parafálta az isztambuli szándéknyilatkozatot, módját ejtette annak, hogy ankarai kollégájával is találkozzék.

Ez utóbbi universitas új rektora, Nusret Aras október elején szakított időt arra, hogy a részletek további finomítását követően még átfogóbb egyezményt kössön az ELTE-vel. Emellett az Andrássy Gyula Egyetem alapító rektorával, Hazai Györggyel is végleges formába öntötte Ankarában aláírandó egyezményüket, illetve – mint az Orvosi Kar képviselője – a SOTÉ-re is ellátogatott.

A Török Tanszéket is felkereste, ahol készségét fejezte ki arra, hogy hallgatóinkat fél- vagy egész éves részképzésre fogadják, persze a kölcsönösség elvét követve. Ezzel teljesülne harmadik nagy kívánságom, nevezetesen, hogy diákjaink megismerhessék a török professzorok történelmi, nyelvészeti, irodalmi vagy néprajzi kutatásainak eredményeit.

✍ Dávid Géza

A Török Füzetek ezen számában a magyar világörökség helyszíneit török nyelven bemutató színes oldalak nem valósulhattak volna meg a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium támogatása nélkül.

A fotók egy része a Magyar Turizmus Rt. archívumából származik.

Macar Radyosu'nun arşivinde Türk tarihi

(Önceki sayıdan devam)

II. Türkler

Programları elbette türlere göre de gruplayabilirdik. Bu alandaki geniş yelpaze hakkında şimdiye kadar anlattıklarımız fikir verir: sözlü, müzikli, ve sözlü-müzikli programlar; haberden radyofonik oyuna, yorumdan sohpete, nutuktan yuvarlak masa tartışması kadar tür tür programlar gördük. Bu noktada konumuz açısından özellikle önemli tür olan mülakatlara değinmek isterim. Çünkü bu söyleşiler sayesinde Türk-Macar ilişkilerinin araştırılmasında önemli rolü olan bilim adamları sesleniyor bize. Birkaç örnek:

II. A Macar türkologlar

– Macar türkologlarının babası Ignác Vámbéry ile elbette sesli söyleşi henüz yapılamamıştır, fakat onun renkli hayatı ve çok yönlü faaliyeti yeni yeni mülakatlarda ele alınır. Örneğin yazar Endre Gyárfás 1985'de Türkiye'de O'nun izlerini arar; doğu araştırmacısı László Koppány Csáji ise 14. 10. 2000'de Vámbéry'nin Orta Asya gezi notlarının yeniden yayınlanması dolayısıyla bilim adamımızı dinleyicilere tanıtır.

– Adı bütün İslam dünyasında iyi bilinen Gyula Germanus ile 1966'da yapılan söyleşi dizisinde asıl konu Türk edebiyatı olmasına rağmen Türk tarihi de gözden geçirilir.

– Zagreb'ten New York'a başlığıyla 3. 05. 1984'te sunulan mülakatta New York'ta yerleşen Macar Türkolog Tibor Halasi-Kun, diğerleri arasında Kuman asıllı olduğunu, hemşehrisi ve hocası Gyula Németh'i, ve Ankara'da Hungaroloji Kürsüsünde çalıştığı on yılı anlatır.

II. B Türk tarihçiler

Vaktiyle ünlü Eötvös Collegium'un öğrencisi olan Türk bilim adamları pırıl pırıl Macarcalarıyla mikrofonumuzun her zaman değerli konukları sayılıyordu. Mesela Prof. Tayyip Gökbilgin 1965'te Türk-Macar ilişkileri, bu arada Rákóczi'nin Tekirdağ'daki sürgün hayatı üzerinde dururken Prof. Şerif Baştav 1948'e kadar süren Budapeşte yıllarından bahseder. Dil bilimcisi olması ile beraber iki yıl önce Budapeşte'ye geldiğinde bir mülakat veren Prof. Hasan Eren Macaristan'da geçirdiği ikinci dünya yıllarını anlatırken tarih anlatır.

III. Yayınlar

Şimdiye kadar bahsettiğimiz bütün programlar Macar Radyosu'nun iç yayınlarında sunulmuştur. İlginç bir örnek olarak Hür Avrupa Radyosu'nun Macarca yayınları arasında 1956 ayaklanmasının o ateşli

günlerinde bir programda 1456 Belgrad olayları üzerinde durulduğuna Hür Avrupa Radyosu'nun Radyomuz hediye ettiği bantlar tanıklık eder.

Budapeşte Radyosu Türkçe Yayınları'nı ayrıca anmamız gerek. 40 yıl boyunca hazırlanan Türkçe programlarında Macaristan'a gelen resmi heyet üyeleri, bilim adamları ve sanatçılarla söyleşi yapılmaya çalışılıyordu. Zamanın politikacılarıyla yapılan söyleşiler de arada tarihi nitelik kazandı, diyebiliriz. Arşivlenen söyleşilerden isimler vermekle yetinmek zorundayız:

1967: devlet hukuku profesörü Ahmet Şükrü Esmer; 1969: senato başkanı İbrahim Sevki Atasagun; 1970: dışişleri bakanı İhsan Sabri Çağlayangil; Ankara belediye başkanı Ekrem Barlas; profesör Tayyip Gökbilgin ile Hamit Koşay; 1971: Ticaret Odası eski başkanı Haluk Çillov; profesör Tayyip Gökbilgin ile Talat Tekin; Türkiye Macaristan büyükelçisi İsmail Soysal; 1975: kültür bakanı Rıfki Danışman, Türkiye İslâm Sanatları Müzesi müdürü Can Kerametli, profesör Suut Kemal Yetkin, Kültür Bakanlığında Hüseyin Tayla, profesör Dr. Muhide Dağda; sanat tarihçisi Doğan Kuban; 1976: İbrahim Müteferrika hakkında bir konferans veren Dr. Jale Baysal; 1978: CHP genel sekreter yardımcısı Erol Tuncer; senato başkanı Sırrı Atalay; 1981: TTK başkanı Enver Ziya Karal ile Prof. Bekir Sıtkı Baykal; 1982: SBF'inden Prof. Dr. Cahit Talas; 1985: İstanbul Eski Eserler ve Müzeler müdürü Ülkü İzmirligil, TTK eski genel sekreteri arkeolog Ekrem Akurgal; başbakan yardımcısı Kaya Erdem; 1987: BM Kalkınma Programı dışişleri genel müdürü Üner Kırdar; 1988: TTK başkanı Yaşar Yücel; 1990: Tekirdağ tarihiyle Macar mültecilerinin hayatını araştıran Mehmet Serez ile Tekirdağ SHP millet vekili Güneş Gürseler; Amerika'da yaşayan tarihçi Prof. Kemal Karpat, v.s.

Yabancıardan mesela dünyaca ünlü profesör Fritz Baade 1970'de Türkiye'nin ekonomik durumunu Türkçe yayınlarında inceledi.

Mikrofonumuza elbette arasına Türkologlarımızı da davet ettik. Örneğin Bizantolog Gyula Moravcsik, ayrıca son öğrencilerinden olduğum hocamız Gyula Németh ve DTCF Hungaroloji Kürsüsünün ilk profesörü László Rásonyi Tarih Kurumu şeref belgesini aldıktan sonra bize mülakat vermişlerdi. Atatürk hakkında kitap yazan László Katus; ve gene Atatürk ile ilgili olarak konuşan tarihçi József Perényi Atatürk yılında konuklarımız idiler; ya da Osmanlı dönemi mimar uzmanı Győző Gerő, tarihçi Klára Hegyi ve

Prof. György Hazai de birkaç defa mikrofonumuza konuk oldular.

Sözlerimi, UNESCO'nun ilan ettiği Nazım Hikmet yılında büyük şairin, Macar Radyo'sunda bulunan konuşmalarında Türk tarihine, diğerleri arasında Kurtuluş Savaşına değindiğini hatırlatmakla bağlayayım.

* * * * *

EK:

Budapeşte Üniversitesi ELTE'de Türkoloji Kürsüsünün 100. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen etkinliklere katılan Türk heyeti yöneticisi, Türk Tarih Kurumu başkanı Aziz Şevket Kansu'nun 14 Ekim 1970'de verdiği konuşmanın bandı yok, fakat yazılı metni bende kaldı. Türk-Macar ilişkilerini özetleyen bu belgeyi aktarabilmekten kıvanç duyarım.

„Ekselanslar, Akademi üyeleri, Bayanlar, Baylar, Türk Tarih Kurumu ve Türk delegasyonu başkanı sıfatıyla Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Enstitüsünün 100. yıldönümü törenlerine katılmakla büyük şeref duyduğumu şahsım ve arkadaşlarım adına arz ederim.

Türkoloji, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu çalışmalarının önemli bir ilim dalıdır. Budapeşte Üniversitesinde bundan tam 100 yüz yıl önce Türk Dili Kürsüsünün kurucusu Ármin Vámbéry'nin, hem Türk tarihi, hem de Türk dili araştırmacıları arasında unutulmaz mümtaz bir yeri vardır. Onun, zamanında aktüel olan Türklerle ilgili etütleri yanında bilhassa Buhara Tarihi'ni zikretmek isterim. Türk dili alanında yazmış olduğu eserleri ve Kutadgu Bilig baskısını anabilirim. Vámbéry'nin Das Türkenvolk'u ise Türk dili etütlerine yeni bir ufuk açmıştır.

Bu büyük alimin açtığı çığırdı yetişen Macar Türkologları arasında József Thúry'yi de anmak gerekir. Onun Türk Tarih yazarları, Evliya Çelebi Seyahatname-sinin Macarlara ait cildinin Macarca çevirisi, Macarların ve Székelylerin Menşei gibi eserleri bugün dahi belli başlı müracaat kitapları arasındadır.

Çağdaş türkolojinin uluslararası üne sahip üstadı prof. Jules Németh, hepimizin saygı duyduğu mümtaz bir simadır. Onun Yurt Kuran Macarların Etnik Teşekkülü konusundaki meşhur eseri ile idaresi altında yayınlanan Attila ile Hunları adlı eser, Türkoloji araştırmalarına yeni bir yön vermiştir. Türkolojiye yaptığı hizmet ve katkılara karşılık olarak Prof. Németh Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu şeref üyeliğine seçilmiştir. Németh yalnız değerli eserler vermekle kalmamış, sahalarında verimli çalışmalar yapmakta olan birçok öğrenci de yetiştirmiştir. Bu öğrenciler arasında Macarlar ve yabancılar da vardır.

Bunlar arasında özellikle Türkoloji Enstitüsünün bugünkü müdürü akademi üyesi Prof. Louis Ligeti'yi anmakla şeref duyarım. Türk dili alanındaki olumlu çalışmalarına karşılık olarak Türk Dil Kurumunun üyeliğine seçilmiş bulunan Prof. Ligeti, Türkiye'de yalnız bilimler çevrelerinde değil, Bilinmiyen İç Asya adlı eseriyle Türk aydınları arasında da tanınmıştır. Bu arada Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Enstitüsünün bir süre önce kaybettiğimiz bir öğretim üyesini, Türk tarih biliminin alanında büyük ün yapmış olan ve Türk Tarih Kurumunun şeref üyesi olan Prof. Louis Fekete'nin aziz hatırası önünde saygı ile eğilirim.

Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Kürsüsü birçok Türk öğrenci de yetiştirmiştir. Bu arada İstanbul Üniversitesinin eski genel dilbilimi profesörü ve Türk Tarih Kurumu üyesi rahmetli Ragip Hulusi Özdem'i, delegasyonumuz üyelerinde Türk Tarih Kurumu üyesi sayın Dr. Hamit Zübeyr Koşay'ı ve Ankara Üniversitesi Türk dili profesörü ve Türk Dil Kurumu üyesi sayın Prof. Hasan Eren'i anabilirim.

Macarların Türk etütleri alanındaki bu çalışmalarına paralel olarak, 1935 yılında Ankara'da Atatürk tarafından kurulan ve bugünkü Ankara Üniversitesinin temelini teşkil eden Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde bir Hungaroloji Enstitüsü ihdas edilmiş ve başına Prof. Ladislav Rásonyi getirilmiştir. Bu enstitünün eski öğrencileri arasında delegasyon üyelerimizden İstanbul Üniversitesi tarih profesörlerinden ve Türk Tarih Kurumu üyesi sayın Tayyip Gökbilgin'i zikredebilirim.

Özet olarak, Budapeşte Üniversitesinin Türkoloji Enstitüsü ile Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Türk üniversiteleri, kuruluşlarından itibaren sürekli ve verimli bir işbirliği yapmışlardır. Bu işbirliğinin bundan böyle de devam edeceğinden şüphemiz yoktur.

Budapeşte'de yapılan bu tören münasebetiyle Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu bu işbirliğini sağlamlaştırmak üzere belli başlı yayınlarını Türkoloji Enstitüsüne armağan etmekten mutluluk duymaktadır.

Türkoloji Enstitüsü'nün Türk etütlerine yapmış olduğu hizmetleri şükranla anıyor, hepinizi saygı ile selâmlıyorum.”

Edit Tasnádi

**Türk Defterleri'nin bu sayısında
Macaristan'daki Dünya Mirası yerleri Türkçe
tanıtan renkli sayfalar Ekonomi ve Ulaştırma
Bakanlığı'nın desteği sayesinde gerçekleşmiştir.
Fotoğrafların bir kısmı Macar Turizm A.Ş.
arşivinden sağlanmıştır**

Új magyar-török szótár

A Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. gondozásában megjelent új magyar-török szótárra a kötet bevezetőjének közlésével szeretnénk felhívni olvasóink figyelmét. A könyvet a sajtó és a szakma képviselőinek a Török Köztársaság Nagykövetségén megrendezett fogadás keretében Ender Arat nagykövet mutatta be.

Bevezető

A magyar turkológia régi adóssága a magyar-török és a török magyar szótár elkészítése. Az utolsó évtizedekben történtek bizonyos kezdeményezések. 1987-ben megjelent Dávid Géza Magyar-török és török-magyar útiszótára (Terra Kiadó, Budapest*), majd 1995-ben, illetve 1997-ben Csáki Éva Török-magyar és Magyar-török szótára (Balassi Kiadó, Budapest). Az első turisztikai célokat szolgáló hasznos, de kis méretű zsebszótár. A másik szótár-pár jóval gazdagabb, az Ankarai Egyetem Hungarológiai Tanszékén öt éven át magyar nyelvet oktató szerző gyakorlati alapon összeállított szóanyagát tartalmazza, viszonylag nagy számú szókapcsolattal. Ezek a maguk nemében igen hasznos szótárak azonban nem nyújtanak teljes képet a magyar nyelv szó- és kifejezőképességéről.

1993-ban az ELTE Török Filológiai Tanszékén vezetéssel létrejött egy munkaközösség a magyar-török kéziszótár elkészítésére. A személyi feltételek kedvezőek voltak. Vállalta ugyanis a feladatot két, évtizedek óta Magyarországon élő kolléga, Benderli Gün és Gülen Yılmaz, akik akkor a Magyar Rádió török adásának munkatársai, illetőleg vezetői voltak, s a magyar nyelvet is kiválóan bírják. Később csatlakozott csoportunkhoz Tasnádi Edit, aki az Ankarai Egyetem Hungarológiai Tanszékén öt évig magyar lektor-ként működött, s a készülő anyag folyamatos ellenőrzésével segítette munkánkat.

A fenti munkaközösségben 1993 és 2000 között elkészült a szótár. E nyolc év alatt a munka szerény OTKA-támogatásban részesült.

Célunk egy olyan magyar-török középszótár létrehozása volt, amely hasznos és fontos segédeszköze lesz a magyar és török egyetemeken folyó török, illetve magyar nyelvoktatásnak és tudományos képzésnek. Megfelel továbbá a társadalom különböző rétegeiben – a török történelem, irodalom, kultúra és művészet iránt érdeklődő művelt rétegek, valamint utazók, kereskedők, szakemberek stb. – jelentkező igényeknek. Szótárunk mintegy 35 000 címszót és 25 000 szókapcsolatot tartalmaz.

A magyar anyag kiválogatását jómagam és külső munkatársunk, Szigeti Péter egyetemi hallgató – azóta magyar szakos tanár és újságíró – végeztük. Válogatásunk alapjául Magyar Tamás – Országh László: Magyar-angol kéziszótára (Akadémiai kiadó, Budapest, 1990) és a kétkötetes Magyar Értelmező Szótár (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985) szolgált. A szóanyag a közszavakon kívül tartalmazza az egyes tudományágaknak, művészeteknek és foglalkozásoknak a közéletben is használt szakszavait, továbbá az irodalmi nyelvre jellemző fordulatokat és az ismertebb nyelvjárási szavakat is. Az idő szempontjából nézve pedig a mai, legmodernebb szavaktól kezdve visszanyúl a régies vagy elavult, de történelmi okokból ismert szavakig. Nagy számban mutatjuk be az egyes szavakhoz tartozó szókapcsolatokat, kifejezéseket, olykor szólásokat, közmondásokat. Szó- és kifejezőképességünket általában az életszerűség jellemzi, kivételesen az argóból vett szavak is szerepelnek benne.

A török szókincs napjainkban is változó állapotban van. Még használják a régi arab és perzsa eredetű szavakat, a török nyelvújítás alkotásait, s egyre gyakrabban nemzetközi szavakat is. Szótárunk ezt a valóságos állapotot tükrözi, így egy-egy magyar szónak olykor három típusú török megfelelője is van. A török helyesírás is ingadozik, például az egybeírás-különírás vagy bizonyos írásjelek használatában. Munkánk során a Török Nyelvtudományi Társaság értelmező szótárát, a Türkçe Sözlük 1988-as, illetve 1998-as kiadását vettük alapul. Egyes kifejezések, főképpen a szólások olykor nehezen adhatók vissza idegen nyelven. Ilyenkor a török megfelelő elé figyelmeztető *kb.* rövidítést tettünk.

Köszönet illeti mindenképp előtt két török anyanyelvű munkatársunkat, Benderli Günt és Gülen Yılmazt, akik nyolc éven át nagy hozzáértéssel végezték a magyar szavak és kifejezések török megfelelőinek meghatározását. Ugyanakkor köszönet illeti Tasnádi Editet, aki folyamatos lektori megjegyzéseivel segített bennünket és Hazai Györgyöt, aki felvállalta a szótár lektorálását és széleskörű tapasztalatával elősegítette kiadását.

✍ Kakuk Zsuzsa

[A kötet megvásárolható a Pedellus Tankönyvboltban, 1143 Budapest, Szobránc u. 6-8. szám és a Pedagógus Könyvesboltban, 1053 Budapest, Múzeum krt. 3.; áfás ár: 14 900 Ft.]

Magyar mesék török gyerekeknek

Török testvértársaságunk, az ankarai Török-Magyar Baráti Társaság kiadványainak 4. kötete jelent meg a közel-múltban *Szemelvények a magyar gyermekirodalomból* címmel (Macar Çocuk Edebiyatından Seçmeler; összeállította, fordította és az előszót írta: Nesrin Gürkan, szerkesztő: Dursun Ayan, Ankara 2002, 134 pp.)

A mosolygós címlaphoz képest kissé komolynak tűnő címadásra az előszóban találunk magyarázatot: amikor Nesrin Gürkannak, az Ankarai Egyetem magyar szakos hallgatójának szakdolgozati témát kellett választania, fiatal anyaként örömmel nyúlt a magyar gyermekirodalom témájához. Ennek a „szakdolgozati múltnak” köszönhetően kezdődik a kötet a gyermekirodalomról, illetve a népmeséről szóló rövid ismertetővel, s végződik a magyar szerzők életrajzi adataival és forrásjegyzékkel.

S ami igaz örömet szerezhet a török gyerekeknek: a kötet gerincét alkotó fordítások sora. Nesrin Gürkan bőségesen válogat Arany László, Benedek Elek, Illyés Gyula és Kolozsvári Grandpierre Emil népmese-feldolgozásaiból, illetve a modern magyar irodalomnak a gyermekek nyelvén is értő kiválóságai: Hárs László, Jékely Zoltán, Lázár Ervin, Mézőly Miklós és Móra Ferenc meséiből. Bízunk abban, hogy a visszhangra találnak a kis török olvasók szívében a Janikovszky Éva által nagy beleérző képességgel és humorral megszólaltatott gyermeki vágyak, amelyeket a Ha én felnőtt volnék... címmel vetett papírra; s reméljük, jól derülnek Móricz Zsigmond Mehemedjéről és teheneiről olvasván is...

(✍ tasnádi)

* A 2. kiadás: 1992-ben; a 2., bővített és javított kiadás pedig 2002-ben jelent meg az Akadémiai Kiadó Rt. gondozásában.

Yeni Macarca-Türkçe Sözlük

Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. (Millî Ders Kitapları Yayınevi A.Ş.) tarafından yayımlanan yeni Macarca-Türkçe sözlük, T. C. Budapeşte Büyükelçiliği'nde düzenlenen kabulde Sayın Büyükelçi Ender Arat tarafından basın ve meslek temsilcilerine tanıtıldı. Yeni sözlüğe okuyucularımızın dikkatini çekmek amacıyla sözlüğün Giriş bölümünü aktarıyoruz.

Giriş

Macarca-Türkçe ve Türkçe-Macarca sözlükleri hazırlamak eskiden beri Macar Türkolojisi'ne düşen bir görevdi. Geride bıraktığımız yıllarda bazı girişimler oldu. 1987'de Géza Dávid'in Macarca-Türkçe ve Türkçe-Macarca turistik sözlüğü (Terra Kiadó, Budapest*) yayımlandıktan sonra, 1995 ve 1997'de Éva Csáki'nin Türkçe-Macarca ve Macarca-Türkçe sözlükleri (Balassi Kiadó, Budapest) çıktı. Birincisi turistik amaçlarla hazırlanan, yararlı fakat küçük boyutta bir cep sözlüğü. Diğer çift sözlük daha zengin olup, Ankara Üniversitesi Hungaroloji Kürsüsü'nde beş yıl boyunca Macarca dil dersleri veren okutmanın pratiğe dayanarak topladığı sözcük dağarcığını bir çok uygulama örneğiyle beraber sunuyor. Ne var ki kendi türlerinde çok yararlı olan bu sözlükler Macarcanın sözcük ve deyimler hazinesini tanıtabilmekten bir hayli uzak.

1993'te ELTE Üniversitesi Türkoloji Kürsüsü'nde Macarca-Türkçe Sözlük hazırlamak amacıyla yönetimimde bir çalışma grubu kurulmuştu. Uzun yıllardır Macaristan'da yaşayan, Macar Radyosu'nun Türkçe yayınlarında çalışan ve Macarca'yı da çok iyi bilen iki gazeteci arkadaşımız, Gün Benderli ile Yılmaz Gülen bu görevi memnurlukla üstlendi. Daha sonra grubumuza, Ankara Üniversitesi Hungaroloji Kürsüsünde beş yıl Macarca okutmanı olarak görev yapmış olan Edit Tasnádi de katıldı ve hazırlanan materyali sürekli gözden geçirip gerekli düzeltmelere dikkatimizi çekerek çalışmalara önemli katkıda bulundu.

Sözlük, bu çalışma grubumuzda 1993 ile 2000 yılları arasında hazırlandı. Bu sekiz yıl içinde çalışmalarımız OTKA'nın mütevazı desteğini gördü.

Amacımız, Macaristan ve Türkiye üniversitelerinde yapılan Türkçe ve Macarca dil öğretimine, bilimsel eğitime yararlı ve önemli yardımcı araç niteliğinde, orta büyüklükte bir sözlük hazırlamaktır. Sözlük aynı zamanda toplumun değişik kültür düzeyindeki katmanlarında – Türk tarihi, edebiyatı, kültürü ve sanatına ilgi gösteren tahsilli tabakaları, ayrıca seyahat edenler, tacirler, uzman kişiler vb. arasında – görülen beklentilere de cevap

verebilir düzeyde gerçekleşti. Sözlük 35.000 madde başı ile 25.000 türev içeriyor.

Macarca sözcük ve türevlerin seçimini, yardımcı iş arkadaşımız, artık Macar dili ve edebiyatı öğretmeni diplomasını almış olan gazeteci Péter Szigeti'nin katkısıyla gerçekleştirmeyi kendim üstlendim. Bu seçimde, Tamás Magay – László Országh'ın Macarca-İngilizce El Sözlüğü (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990) ile iki ciltlik Magyar Értelmező Szótár /Macarca Tefsir Sözlüğü/ (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985) temel yapıt olarak alındı. Madde başı sözcükler ve türevler, günlük dilde kullanılan sözcüklerden başka bazı bilim dallarının, sanatların ve mesleklerin günlük yaşamda da kullanılan sözcüklerini, ayrıca edebiyat diline özgü değişimlerle değişik lehçelerden sözcükleri de içeriyor. Zaman açısından ise kapsamı, günümüzün en modern sözcüklerinden başlayarak, eski sayılan ya da çağdışı kalmış olmakla beraber tarihsel nedenlerle bilinmekte olan sözcüklere kadar uzanıyor. Bazı sözcüklerle bağlantılı tamlamalara, deyimlere, bazen de söylemlere ve atasözlerine oldukça geniş yer ayırdık. Sözcük ve deyimlerimize genelde yaşamsallık özgü; fakat ayrıntı olarak argo sözcüklere de yer verdik.

Türkçe söz varlığı günümüzde de değişikliklerden geçiyor. Eski Arapça-Farsça kökenli sözcükler hâlâ kullanıldığı gibi, Türk dilinde yeniliğin getirdiği sözcükler, ayrıca daha sık nitelikte uluslararası sözcükler de kullanılıyor. Sözlüğümüzde bu gerçek durum da yansıyor, bu nedenle bazen bir Macar sözcüğünün karşılığı olarak üç tür Türkçe sözcüğe yer veriyoruz. Türkçe yazımda da dalgalanmalar izleniyor. Örneğin birleşik veya ayrı yazılıştan, ya da bazı noktalama ve uzatma imlerinde görüldüğü gibi. Çalışmalarımızda Türk Dil Kurumu'nun 1988 ve 1998 baskısı Türkçe Sözlük'lerini esas aldık. Bazı deyimlere ve özellikle de söylemlere yabancı dillerde tam karşılık bulmak bazen zor oluyor. Bu durumlarda Türkçe karşılıkların önüne uyarı niteliğinde *kb.* (yaklaşık) işaretini koyduk.

Burada her şeyden önce, Macarca sözcük ve türevlerin Türkçe karşılıklarını belirleme görevini işin ehli olarak yerine getiren Gün Benderli ve Yılmaz Gülen'e; sürekli denetimi ve uyarılarıyla bize yardımcı olan Edit Tasnádi'ye ve sözlüğün lektörlüğünü üstlenerek yayınlanmasına geniş deneyimleriyle katkıda bulunan György Hazai'ye teşekkür borcumuzu ifade etmek isterim.

Zsuzsa Kakuk

* Birinci Baskı 1992'de yayımlandı. Düzeltilmiş ve genişletilmiş ikinci Baskısı ise 2002'de çıktı.

A Hagia Szophia közelében, reprezentatív, történelmi környezetben kedvezményes árral szeretettel várja a Magyar-Török Baráti Társaság tagjait az AND HOTEL.
A hotel éttermében kifogástalan kiszolgálás és csodálatos körpanoráma kielégíti a városlátást.

Cím:

Yerebatan Cad. Cami Çıkmaşı No. 40.
Sultanahmet — İstanbul / TÜRKİYE
Telefon: (90-212) 5120207
Fax: (90-212) 5123025
Szobafoglalás: (90-212) 5207676
[Http://www.andhotel.com](http://www.andhotel.com)
E-mail: info@andhotel.com
Társulajdonos: Remzi Erbaş

TÖRÖK FÜZETEK

A MAGYAR-TÖRÖK BARÁTI TÁRSASÁG IDŐSZAKI LAPJA

Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilkó Györgyi és F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő/Sorumlu redaktör: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Szmilkó Györgyi

Levélcím/adres: Magyar-Török Baráti Társaság

H-1062 Budapest, Bajza u. 54.

Fax: (36-1) 411 61-92

E-mail: defter@office.mta.hu

HU ISSN 1217-6141

25718 Akaprint Nyomdaipari Kft.